

Postkolonijalna kritika

Hito Steyerl

Prijevod: Boris Buden

U raspravi o kulturnoj globalizaciji velikim dijelom je riječ i o takozvanoj postkolonijalnoj teoriji. Što treba shvatiti pod tim? Prema Ruth Frankenberg i Lata Mani (1993, str. 292), postkolonijalnost označuje specifični "conjuncture" društvenih silnica, kao i konkretizaciju politike na lokalne prilike. Geopolitičke razlike u moći vrše snažan utjecaj na te društvene odnose. One utječu na nastanak sasvim određenih vrsta subjektivnosti - i time na umjetničku proizvodnju kao i na obrazovanje estetskih i kognitivnih kategorija njezine recepcije. Kako globalni odnosi moći danas posvuda po svijetu strukturiraju životne uvjete, mjesto na kojem, prema Frankenberg/Mani definiciji, postkolonijalni odnosi moći djeluju, također je ubikvitarno. Ono ne leži izvan društvene prakse ili s onu stranu granica zapadnih društava, nego se reproducira u njima kao društveni odnos istodobnog uključivanja i isključivanja.

U njemačkoj recepciji takvih teza, teorijske ideje i umjetnička djela nastala iz lokalnih pripovijesti migracije i minorizacije uopće se ne uzimaju u obzir. Umjesto toga, recipiraju se gotovo isključivo američke postavke. I obrnuto, migranti i pripadnici manjina javljaju se u tim tekstovima pretežito kao nijemi i nemoćni likovi, kao što je slučaj na primjer u Homi Bhabhinom utjecajnom eseju *Dissemi-Nation*. (Bhabha 1997, str. 186 i dalje) Ondje je, u referenci na Johna Bergera, turski gastarbeiter u Njemačkoj opisan kao "nijemi automat koji radi" odnosno kao "prisutnost bez jezika". Tako se stvara slika bespomoćne subalternosti koja obilježuje ne samo pogled na migrante i manjine, nego i na sve njihove iskaze. Druga predrasuda o postkolonijalnoj teoriji glasi, da je ona u njemačkom kontekstu ionako samo ograničeno relevantna, jer njemačke kolonije jedva da su spomena vrijedne, a ni nacionalsocijalistička politika diskriminacije se ne može usporediti s problematikom autentične kolonijalne vladavine. (Bronfen/Marius 1997, str. 8) Tako se kao jedina mogućnost adaptacije nudi istraživanje "učinaka masovne migracije ljudi i globalne cirkulacije znakova, roba i informacija." (isto) Ono na što se pritom misli, nije primjerice paradoksalna okolnost, da znakovi, roba i osobe relativno neometano cirkuliraju od Sjevera prema Jugu, ali ne i obrnuto. Pod "učincima globalne masovne migracije" također nije misljena permanentna neokolonijalna nejednakost koja se reproducira i unutar zapadnih društava u obliku neravnopravnosti migranata i manjina. Ono pak što se pod spomenutim učincima misli, banalnosti su kao na primjer okolnost "da ja kao Juznonjemica mogu posjetiti klub u Zürichu gdje mogu cuti kao neki čovjek crne boje kože sa svojom prijateljicom govori švicarski." (str. 6 i dalje) Ti i slični dozivljaji navode autore na to da postkolonijalne odnose moći opisu kao neku vrstu disca u kojem se pored "DJ-kulture" nudi i "Fusion Cooking". To onda potvrđuje "produktivnost unutarnjih razlika." (str. 3)

Vec jedno od najranijih umjetničkih svjedočanstava prisutnosti Afrikanaca u Njemačkoj nipošto ne upućuje na harmonične kulturne kontakte. Slika Albrechta Dürera "Afrikanac u Augsburgu" (1508) očigledno prikazuje roba nekog tamosnjeg trgovačkog društva. Vec u prvoj fazi kolonizacije latinske Amerike i Azije njemačka trgovačka društva kao Tucher na primjer pružile su najveću financijsku podršku podjarmljivanju, pljackanju i djelomičnom iskorjenjivanju domorodackog stanovništva. Afrikanac nije slučajno dospio u Augsburg, nego je onamo dosao u okviru jedne tada globalizirajuće internacionalne trgovine robljem koja je obuhvaćala više kontinenta. I u tome su njemačke trgovačke kuće u znatnoj mjeri sudjelovale. Tako je primjerice prvi Asiento, jedna vrsta licence za stjecanje robova, 1526. dodijeljena Nijemcima Eyngeru i Sayleru (Kloes 1985, str. 84). Značajan njemački prilog povijesti kolonizacije može poricati samo onaj tko u potpunosti zanemaruje takve ekonomske i političke sveze.

Kretanja migranata danas su takodjer tek u manjoj mjeri inspirirana njihovom slobodnom voljom i odvijaju se sve vise u kontekstu globalizacije svjetskog trzista. U skladu s tim autori kao Ha (Ha 2002.) naglasavaju ekonomske i politicke razlike u moci koje strukturiraju postkolonijalnu situaciju i upozoravaju na kontinuitete u ekonomskoj funkciji dosljaka i manjina koji sluze kao neka vrsta "konjunkturane opruge", industrijske rezervne armije odnosno kao radno roblje.

"Premda postoje vazne razlike izmedju putujucih, prisilnih i gostujucih radnika. koji se nipošto ne mogu usporedjivati ni izjednacavati, ipak se isplati potraziti dodirne tocke medju njima. Na taj nacin mozemo razotkriti razlike kao i zajednicke elemente koji s jedne strane omogucuju iskaze o trajno djelatnim strukturama odnosno diskursima i praksama cije vazenje premasuje epohe. (...) Osmotrimo li ishodišni temelj postkolonijalne migracije u Saveznoj Republici Njemackoj, vec na prvi pogled cemo uociti niz historijskih, diskurzivnih i funkcionalnih paralela izmedju takozvanih putujucih, stranih i gostujucih radnika, paralela koje upucuju na nastavljanje rasisticke kolonijalne prakse u Njemackoj." (isto) Tko "suti o kolonijalnoj prisutnosti", pise Ha, bolje da ni ne pocne govoriti o fenomenima kao sto su "hibridnost" ili postkolonijalizam.

Postkolonijalnost naime "prije svega nije nikakav kronoloski pojam epohe koji oznacuje vrijeme nakon formalne politicke neovisnosti o zapadnoj kolonijalnoj sili, nego politicki motivirana kategorija koja služi za analizu povijesnih, politickih, kulturnih i diskurzivnih aspekata nedokinutog kolonijalnog diskursa". (Ha 1999.) Ona prema tom shvacanju obuhvaca "mjesto politickog lociranja. To mjesto je utkano u sjećanje i ostavštinu kolonijalne prošlosti i njegovih suvremenih oblika i nacina djelovanja." (Gutierrez Rodriguez 2000.) Razlike izmedju pojedinih lokalnih "conjunctures" postkolonijalnosti moraju se dakle iznaci u lokalno specifičnoj analizi. To istrazivanje takodjer omogucuje razvoj analitickih instrumenata koji razmatraju lokalnu povijesno politicku pozadinu globalizacijskih fenomena etnizacije, konstitucije spola i klasnospecificne lokacije. Analiza postkolonijalne, feministicke i antirasisticke kritike ovdje znaci uzimanje u obzir geografskog i politickog konteksta u kojem je ona proizvedena i posredstvom koje je oblikovana.

To vazi prije svega za kriticko razmatranje onih umjetnickih i teorijskih formi koje se u kontekstu postkolonijalne kritike uvijek iznova spominju kao njezin privilegirani medij, naime takozvana hibridna, mijesana forma (Erel, 1999). Kako Umut Erel naglasava, mogucnosti diskursa hibridizacije ne podliježu samo analitickim i strateskim ogranicenjima. U okviru globalno dominantnog zapadnog kapitalizma koji se hrani lokalnim razlikama nastaju i hijerarhije razlicitih hibridnih kulturnih formi i zanrova. Posljedica toga je da se prije svega anglo americki oblici hibridnosti privilegiraju u odnosu na ostale i tumace kao univerzalni i jedino vazeci primjeri kulturnog mijesanja. U okviru uvjeta primjene globalne kulturne industrije oni se postvaruju, egzotiziraju i seksualiziraju te time depolitiziraju. I u toj hijerarhizaciji hibridnih kulturnih oblika u prvi plan se probija rangiranje koje privilegira proizvode ekonomski i vojno dominantnih zemalja kao sto su Engleska ili SAD - dok se kulturna proizvodnja s globalnog Juga, kao arhaicna, zaostala i time manje vrijedna, odbacuje. Hijerarhije internacionalne podjele rada neposredno se pretvaraju u kulturrasisticke hijerarhije u podrucju estetike. Tek rekontekstualizacija razlicitih formi moze protumaciti to redukcionisticko citanje kao efekt diskurzivnih odnosa moci u kontekstu globalnokapitalistickih oblika potrosnje.

Suprotno tomu analiza razlicitih umjetnickih i teorijskih formi u jednako tako razlicitim postkolonijalnim "conjunctures" pokazuje globalnu medjuovisnost (Shohat, Stam 2000, str. 28) razlicitih formi artikulacije sirom svijeta. Za razliku od znanosti o kulturi koja je jendostrano usmjerena na kulturnu proizvodnju Sjevera, Ella Shohat i Robert Stam zagovaraju jednu, na teoriju svjetskog sistema (Wallerstein 1974, 1980) oslonjenu analizu djelovanja globalne nejednakosti na kulturnu i teorijsku artikulaciju - Nasuprot eurocentricnim ogranicenjima oni favoriziraju istrazivanje "multitemporalnih heterogenosti" dakle analizu istodobnih prostorno vremenskih elemenata koji se medjusobno preklapaju i koji utjecu na produkciju socijalnih tekstova. Ta teza polazi od pretpostavke da strukturalna prerazvijenost i nerazvijenost ne utjecu jedna na drugu samo na ekonomskom podrucju, nego djeluju i na umjetnicku artikulaciju.

To postaje ocigledno posebice tada kada se istrazuju ne samo postkolonijalni konteksti u globalnom Sjeverozapadu, nego kada se oni u citavom svijetu dovedu u odnos s feministickim artikulacijama. Tako se postkolonijalni konteksti u istocnoj Evropi razlikuju kako prema svojim formalnim artikulacijama, tako i prema, u njima manifestiranim, mnogostrukim logikama dominacije u odnosu na kolonijalizam, patrijarhalno organizirani nacionalizam, militarizaciju i neokolonijalizam. (Grzinic 2000, Papic 1999)

Ono sto se pri razvrstavanju razlicitih kulturnih i teorijskih produkcija u razlicitim postkolonijalnim kontekstima mora uzeti u obzir, jesu lokalno specifični uvjeti tih produkcija. I postkolonijalne mijesane kulturne forme Sjevera upletene su u nacine proizvodnje globalnog kapitalizma i reproduciraju tako postojece razlike u moci u kontekstu medjunarodne podjele rada. Socijalna nejednakost kodira se kao kulturna razlika ili cak kao kulturni nedostatak i na taj se nacin cini nevidljivom. Ta stalna reprodukcija kulturalizirane nejednakosti tvori globalnokapitalisticki zakon "neravnomjernog razvitka". Time eurocentricne hijerarhizacije razlicitih postkolonijalnih konteksta reproduciraju kulturrasisticke mehanizme iskljucivanja koji sa svoje strane iznova predstavljaju fundamentalni strukturalni element globalno kapitalistickih oblika potrosnje i/ili iskoristavanja.

U odnosu na kontekstualizaciju razlicitih postkolonijalnih artikulacija u okviru njihove globalne medjuovisnosti mozemo se tako parafrazirajuci jednu izreku Gayatri Spivak priupitati "What sort of coding has produced this text?" (Spivak 1990, str. 19) Njezin interes se usmjerava na to, koji specifični odnosi moci omogucuju nekom individuumu da se opise i objasni u jednoj odredjenoj logici. (Gutierrez Rodriguez 2001)

U tom smislu moramo u odnosu na prijenos postkolonijalnih postavki u njemacki kontekst ne samo zapitati se Spivakinim rijecima: "Can the subaltern speak?", odnosno "Can the subaltern speak German?" Pitanje, naprotiv, mora glasiti: But even if he or she has been talking on for centuries - why didn't anybody listen?

Bibliografija:

Homi K. Bhabha (1997): "DissemiNation: Zeit, Narrative und die Ränder der modernen Nation". U: Elisabeth Bronfen/Benjamin Marius (1997): Hybride Kulturen. Tübingen: Stauffenburg Verlag. Str. 149-194.

Elisabeth Bronfen/Benjamin Marius (Izd.) (1997): Hybride Kulturen. Tübingen: Stauffenburg Verlag.

Umut Erel (1999): "Grenzüberschreitungen und kulturelle Mischformen als antirassistischer Widerstand?" U: Cathy Gelbin/ Kader Konuk/ Peggy Piesche (Izd.): Aufbrüche. Kulturelle Produktionen von Migrantinnen, Schwarzen und jüdischen Frauen in Deutschland. Königstein.

Ruth Frankenberg / L. Mani (1993): "Crosscurrents, Crosstalk: Race, 'Postcoloniality' and the Politics of Location". U: Cultural Studies 7.2, str. 292-310.

Encarnación Gutiérrez Rodríguez (1999): Intellektuelle Migrantinnen - Subjektivitäten im Zeitalter von Globalisierung. Eine postkoloniale dekonstruktive Analyse von Biographien im Spannungsverhältnis von Ethnisierung und Vergeschlechtlichung. Opladen.

(2001): "Fallstricke des Feminismus. Das Denken 'kritischer Differenzen' ohne geopolitische Kontextualisierung. Einige Überlegungen zur Rezeption antirassistischer und postkolonialer Kritik" U: polylog. Zeitschrift für interkulturelles Philosophieren 4 (1999), str. 13-24.

Marina Grzanic (2000): "Spectralisation of Europe". U: Timothy Druckrey (Izd.): The Net_Condition: Art and Global Media. Boston, Karlsruhe.

Kien Nghi Ha (1999): Ethnizität und Migration. Opladen.

(2002): Postkoloniale Migration, Rassismus und die Frage der Hybridität u.v.M.

Erhard Kloes (1985): Die Herren der Welt, Köln.

Zarana Papic (1999): "Women in Serbia: Post-Communism, War and Nationalist Mutations". U: Sabrina P. Ramet (Izd.): Gender politics in the Western Balkans. Providence.

Ella Shohat, Robert Stam (2000): "Narrativizing Visual Culture - towards a polycentric aesthetics". U: Nicholas Mizeoff (Izd.): The Visual Culture Reader. London, New York.

Gayatri Chakravorty Spivak (1988): "Can the Subaltern Speak?" U: C. Nelson / L. Grossberg (Hg.): Marxism and the Interpretation of Culture. Chicago.

Immanuel Wallerstein (1974): The Modern World-System, I: Capitalist Agriculture and the Origins of European World-Economy in the Sixteenth Century. New York dj London: Academic Press, 1974.